

Halina Gieżyńska

Politechnika Radomska

**KLASTER PAPRYKOWY W PODREGIONIE RADOMSKIM
– PRÓBA IDENTYFIKACJI****1. Rozwój produkcji papryki pod osłonami
w podregionie radomskim**

Powszechny Spis rolny z 2002 r. wykazał, że w Polsce produkcja papryki pod osłonami zlokalizowana jest głównie w województwie mazowieckim, a powierzchnia upraw tego warzywa na terenie trzech sąsiadujących ze sobą powiatów: przysuskiego, białobrzesckiego i radomskiego stanowi 70% krajowej powierzchni uprawy papryki pod osłonami (dla wymienionych powiatów odpowiednio: 30, 24 i 16% powierzchni krajowej). Powierzchnie upraw papryki pod osłonami w gospodarstwach rolnych w Polsce w 2002 r. przedstawiono w tab. 1.

Tabela 1. Powierzchnia upraw papryki pod osłonami w gospodarstwach rolnych w Polsce w roku 2002

Obszar	Powierzchnia uprawy	
	w ha	w %
Polska	1223	100
Województwo mazowieckie	919	75,1
Subregion radomski	885	72,4
Trzy powiaty: przysuski, białobrzescki, radomski	857	70,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie [7; 8].

Znaczny rozwój produkcji papryki w Polsce dokonał się w ciągu minionych kilkunastu lat, o czym świadczy fakt, iż poprzedni Spis rolny z 1988 r. nie odnotowywał uprawy tego warzywa [1].

W podregionie radomskim uprawa papryki pod osłonami istnieje od blisko dwudziestu lat. W powiatach przysuskim, białobrzeskim i radomskim rozwinęła się ona na podstawie tradycji upraw warzywniczych Zakładów Hortex w Przysusze, dużego producenta mrożonek warzywnych. Przemiany własnościowe po roku 1989 i związana z nimi zmiana profilu produkcji zakładu postawiły producentów warzyw wobec konieczności poszukiwania nowych kierunków produkcji i skierowały ich zainteresowanie w stronę produkcji papryki pod osłonami. Rozwój produkcji papryki pod osłonami w powiatach przysuskim, białobrzeskim i radomskim w latach 1999-2006 przedstawiono w tab. 2.

Tabela 2. Produkcja papryki pod osłonami w powiatach przysuskim, białobrzeskim i radomskim w wybranych latach 1999-2006

Wyszczególnienie	Lata					
	1999	2000	2001	2002	2004	2006
Obszar w ha	x	500	520	600	800-850	850
Liczba gospodarstw	1 500	1 500	1 500	1 600	x	1 800
Liczba tuneli	20 000	22 000	25 000	30 000	x	30 000
Produkcja w tonach	25-26 000	30 000	35 000	40 000	55 000	55 000

x – brak danych.

Źródło: Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie, Oddział Radom, dane szacunkowe.

W analizowanym okresie wzrostowi liczby gospodarstw produkujących paprykę towarzyszył początkowo wzrost, a potem stabilizacja ogólnego obszaru uprawy przy jednoczesnym wzroście wydajności produkcji z hektara. W gminie Potworów na terenie powiatu przysuskiego, uważanej za lokalny ośrodek produkcji papryki, liczbę gospodarstw uprawiających paprykę szacowano w 2002 r. na ok. 600, co stanowiło ponad 60% ogółu gospodarstw gminy [4; 5].

Wzrost liczby producentów papryki oraz powiększanie obszaru upraw dokonywały się spontanicznie, na podstawie suwerennych decyzji właścicieli gospodarstw. Działania te spotkały się z wyraźnym poparciem lokalnej administracji, ośrodków doradztwa rolniczego oraz instytucji naukowo-badawczych. Od 1992 r. w gminie Potworów organizowane są coroczne Dni Papryki, promujące to warzywo wśród dostawców i odbiorców. Gmina Przytyk od 1999 r. organizuje coroczne Targi Papryki, a Instytut Warzywnictwa w Skierniewicach we współpracy z regionalnymi służbami doradztwa rolniczego patronuje testowaniu i wprowadzaniu nowych odmian oraz metod uprawy papryki [3; 9].

Stwierdzając istnienie koncentracji produkcji jednego towaru (papryki) na niewielkim obszarze geograficznym, postanowiono zbadać, czy zgrupowanie funkcjonujących w terytorialnej bliskości producentów papryki z subregionu radomskiego może być uznane za klastę w rozumieniu teorii klastrów M.E. Portera.

Odpowiedź na postawione pytanie badawcze jest przedmiotem zaprezentowanych w artykule rozważań.

2. Koncepcja klastra w ujęciu M.E. Portera

W latach 90. XX w. amerykański ekonomista M.E. Porter w ramach swojej teorii konkurencji przedstawił koncepcję gron, czyli klastrów (*clusters*), rozumianych jako geograficzne skupiska firm, dostawców, pokrewnych sektorów i wyspecjalizowanych instytucji, istniejących w określonej dziedzinie, połączonych podobieństwami i wzajemnie się uzupełniających [6, s. 248]. Zdaniem Portera, do powstania klastrów dochodzi w następstwie procesów konkurencji, często w skali międzynarodowej, gdy firmy bądź inne podmioty opierają swą przewagę konkurencyjną na stosowaniu innowacji i poszukiwaniu strategicznych różnic między wytwórcami, budując przewagę konkurencyjną na podstawie czterech grup czynników:

- 1) warunków czynników produkcji,
- 2) strategii współpracy i rywalizacji,
- 3) warunków popytu,
- 4) sektorów pokrewnych i wspomagających.

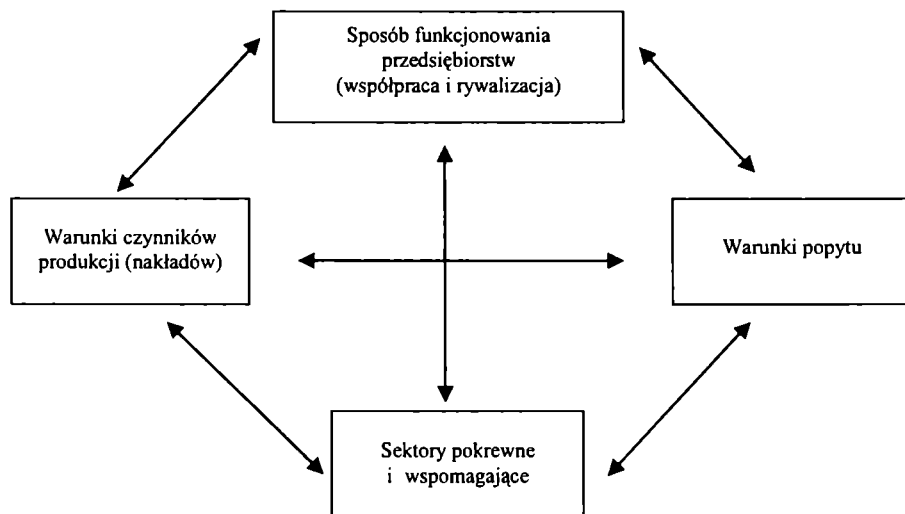
Wszystkie wyznaczniki przewagi konkurencyjnej są ze sobą połączone wielostronnymi więzami przyczynowo-skutkowymi (np. zaspokojenie oczekiwań wyrażanych odbiorców wymaga wysoko kwalifikowanej siły roboczej, a uruchomienie lokalnych czynników wytwórczych następuje w odpowiedzi na popyt). Klastrem w ścisłym tego słowa znaczeniu są sektory pokrewne i wspomagające, ale zdaniem autora do ich powstania dochodzi wskutek wzajemnego oddziaływania wszystkich czterech grup czynników [6, s. 265]. Geograficzna bliskość podmiotów sprzyja tworzeniu między nimi wielostronnych więzi i powstaje wówczas pewien system (lokalne środowisko biznesowe), którego wartość jako całości jest większa od sumy tworzących go części. W tym znaczeniu klastry są czynnikiem rozwoju regionalnego.

Schemat rombu przewagi konkurencyjnej w ujęciu M.E. Portera przedstawiono na rys. 1.

Podstawowe znaczenie dla budowania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa mają warunki czynników produkcji, które są określone przez dostęp do:

- 1) zasobów (naturalnych, ludzkich, kapitałowych),
- 2) infrastruktury (komunikacyjnej, administracyjnej, technicznej i naukowej),
- 3) wyspecjalizowanych czynników wytwórczych (dobrze wyszkoleni pracownicy, specjalistyczny ośrodek badawczy, unikatowe cechy środowiska naturalnego).

W warunkach globalnej konkurencji szczególne znaczenie mają specjalistyczne czynniki wytwórcze, występujące najczęściej na określonym terenie, trudne zarówno do zastąpienia jak i do pozyskania gdzie indziej. Ich wykorzystywanie wiąże produkcję z określoną przestrzenią geograficzną i jest przesłanką trwałego rozwoju regionalnego.

Rys. 1. Wyznaczniki przewagi konkurencyjnej według M.E. Portera

Źródło: opracowanie własne na podstawie [6, s. 207, 263].

Strategię zgrupowanych w klastrze przedsiębiorstw cechuje pewna kombinacja współpracy i rywalizacji, wzmagająca ich dążenie do wysokich zysków drogą różnicowania produkcji i stosowania postępu technicznego. Charakterystyczne wyznaczniki sposobu funkcjonowania przedsiębiorstw w klastrze przedstawiono w tab. 3.

Tabela 3. Funkcjonowanie przedsiębiorstw w klastrze

Sposób funkcjonowania przedsiębiorstw	
Współpraca	Rywalizacja
1) bliskość terytorialna wytwórców	1) rywalizacja oparta na naśladownictwie => konkurencja cenowa
2) więzi rodzinne i koleżeńskie (nieformalne)	2) rywalizacja oparta na zróżnicowaniu oferty => konkurencja pozacenowa
3) szybki przepływ informacji	3) zainteresowanie innowacyjnością
4) dyfuzja innowacji – upowszechnianie ulepszeń i wynalazków	4) zainteresowanie inwestycjami
5) zwrotna ocena innowacji	5) poszukiwanie nowych rynków zbytu

Źródło: opracowanie własne na podstawie [6].

Klimatowi współdziałania firm sprzyja udział w realizacji różnego rodzaju inicjatyw lokalnych (np. zabiegi o znak regionalny, certyfikat ekologiczny, promocję regionu itp.). Wzrost i ekspansja przedsiębiorstw w klastrze następuje dzięki ich rywalizacji, ale czynniki stanowiące o współpracy firm mają także pozytywny wpływ na upowszechnianie innowacji. Natomiast poziome powiązania przedsiębiorstw hamują ich rywalizację i utrudniają poprawę konkurencyjności.

Zdaniem Portera, dla przebiegu procesów konkurencji zasadnicze znaczenie mają warunki popytu. Impuls popytowy, który wymusza rozwój firm, pochodzi przede wszystkim ze strony wyrafinowanych i wymagających klientów lokalnych. Aby spełnić ich oczekiwania, firmy nie tylko doskonalą bieżącą produkcję, ale także starają się kreować nowe potrzeby odbiorców. Lokalny popyt wysokiej jakości jest inspiracją dla innowacji, a nowe, zaspokajające wyszukane potrzeby produkty łatwo jest sprzedać za granicą, wymagający popyt lokalny może być zatem podstawą międzynarodowej ekspansji firmy. W roli wymagającego konsumenta może też wystąpić państwo, narzucając producentom wysokie standardy jakości wyrobów, bezpieczeństwa i ochrony środowiska oraz powołując niezależne jednostki testujące i certyfikujące wyroby. Wpływ tych działań na pobudzanie produkcji wysokiej jakości jest jednak niewątpliwie drugoplanowy.

Skupienie na jednym terenie wytwórców podobnego produktu przyciąga w ich otoczenie firmy z sektorów pokrewnych i wspomagających, powiązane z nimi więzami pionowymi i poziomymi. Występują tu zwłaszcza:

- 1) dostawcy maszyn i komponentów do produkcji,
- 2) dostawcy usług wspomagających: wzorniczych, transportowych, badawczych itp.,
- 3) użytkownicy wspólnej bazy surowcowej,
- 4) producenci dóbr komplementarnych.

Istnienie sektorów pokrewnych i wspomagających jest przejawem pozytywnego wpływu terytorialnej koncentracji produkcji na rozwój gospodarki regionu – powstawanie nowych firm tworzy nowe miejsca pracy, zwiększa dochody ludności oraz lokalny popyt, dając impuls do dalszego rozwoju produkcji oraz szeroko rozumianych usług.

3. Znamiona działalności klastra w produkcji papryki w podregionie radomskim

Weryfikację hipotezy o funkcjonowaniu ugrupowania producentów papryki w podregionie radomskim jako klastra producentów w rozumieniu teorii Portera przeprowadzono na podstawie danych ilościowych i jakościowych.

Dane ilościowe zebrane przez Główny Urząd Statystyczny (przedstawione w pierwszej części pracy) potwierdziły znaczną koncentrację upraw papryki pod osłonami na tym terenie.

Badanie działania funkcjonujących w terytorialnej bliskości producentów papryki w podregionie radomskim przeprowadzono metodą analizy studium przypadku (*case study*), na podstawie danych jakościowych zebranych drogą wywiadów z głównymi podmiotami zaangażowanymi w tę produkcję, czyli przedstawicielami producentów, służb doradztwa rolniczego oraz administracji lokalnej [1, s. 58-60]. Uzyskane informacje skonfrontowano z określonymi przez Portera wyznacznikami przewagi konkurencyjnej, identyfikując zakres zgodności cech. Na tej podstawie wskazano obszary, w jakich produkcja papryki w podregionie radomskim wykazuje

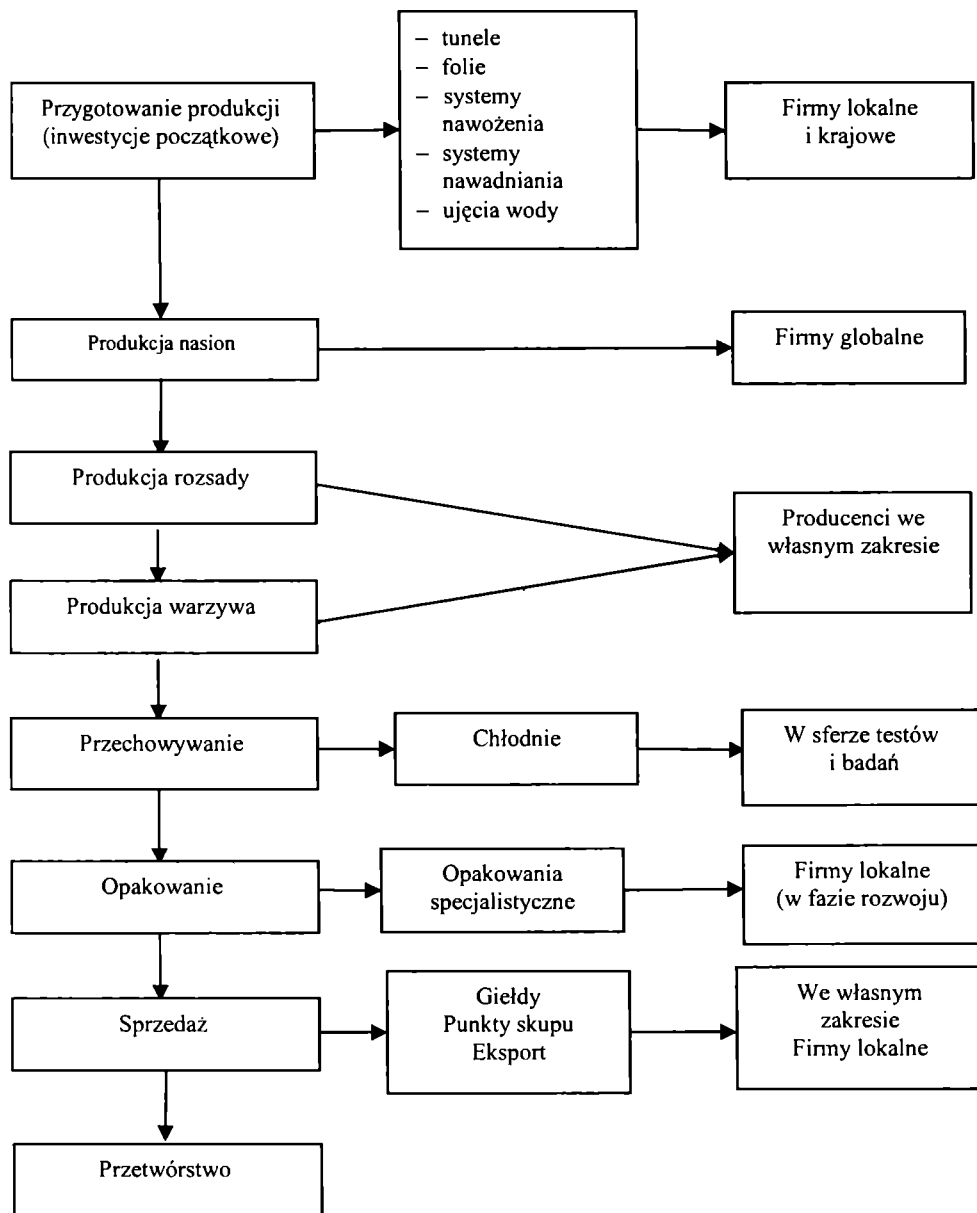
znamiona działalności klastra w rozumieniu teorii Portera, oraz oceniono rozmiary tej zgodności. Postępowanie to było podstawą do sformułowania końcowych wniosków na temat identyfikacji klastra paprykowego w podregionie radomskim.

Analizując warunki produkcji papryki, stwierdzono, że oprócz dostępnych zasobów ziemi i pracy, wykorzystuje ona także występujące w regionie wyspecjalizowane czynniki wytwórcze, takie jak dobrze wyszkoleni pracownicy (tradycje uprawy warzyw liczą tu kilkadziesiąt lat) oraz pewne unikatowe cechy środowiska naturalnego, tworzące korzystne warunki klimatyczne dla roślin ciepłolubnych (wiosną występuje tu 44 dni bez przymrozków, więcej niż na obszarach sąsiednich) [2]. Sprzyjającą okolicznością jest także rodzaj występujących na tym terenie gleb, szybko nagrzewających się od słońca, co umożliwia wcześniejszą uprawę rozsady w nieogrzewanych tunelach foliowych, a w konsekwencji wcześniejszy zbiór i wyższe ceny oraz dochody z produkcji [9]. Duże znaczenie dla efektywności i jakości produkcji ma współpraca rolników z ośrodkami doradztwa rolniczego, producentami nasion i firmami nawozowymi oraz Instytutem Warzywnictwa w Skierniewicach. Ten ośrodek naukowy prowadzi prace badawcze także w dziedzinie produkcji papryki i ma ogromne zasługi w upowszechnianiu nowych sposobów nawadniania, nawożenia i ochrony przed chorobami i szkodnikami. W 2006 r. na zlecenie badaczy w gospodarstwach regionu testowano 40 demonstracji odmianowych i 10 demonstracji nawożeniowych [9].

Produkcja papryki w regionie prowadzona jest głównie w gospodarstwach rodzinnych o powierzchni 5-6 ha, wykorzystujących własną siłę roboczą. Sposób funkcjonowania producentów papryki wyczerpuje wszystkie cechy modelu porterowskiego w odniesieniu do reguł współpracy, a rywalizacja między firmami jest słabo rozwinięta i polega głównie na naśladownictwie (na rynek wchodzi kolejni producenci jednakowego towaru, pragnący powtórzyć sukces handlowy swoich konkurentów). Trudno jednak mówić o konkurencji cenowej między wytwórcami, gdyż wzrost podaży utrzymuje ceny na niezmiennym od kilku lat poziomie, a wzrost kosztów produkcji obniża zyski. W tych warunkach producenci są głównie zainteresowani poszukiwaniem nowych rynków zbytu, upatrując w tym sposobu na zwiększenie przychodów ze sprzedaży.

Popyt na paprykę nie wydaje się być głównym czynnikiem pobudzającym rozwój jej produkcji w Polsce. Na rynku papryki brak jest wymagających odbiorców, których oczekiwania stymulowałyby rozwój produkcji, a innowacje w produkcji są wprowadzane pod naciskiem szukających poprawy efektywności producentów. Za prognozowaniem wzrostu spożycia papryki przemawia upowszechnianie zalecanego przez kardiologów modelu żywienia „warzywa 5 razy tak”. Występują jednak pewne ograniczenia wzrostu konsumpcji, wynikające z krótkotrwałej tradycji spożycia, ograniczonego asortymentu przetworów oraz małego udziału produktu w diecie. Zestawiając dane na temat rozmiarów krajowej produkcji tego warzywa z informacjami o wielkości obrotów papryką w handlu zagranicznym, można szacować jej spożycie w Polsce w roku 2004 na ok. 2,5 kg/osobę. Dalszemu zwiększaniu konsumpcji sprzyjałoby zapewnienie dostępności produktu przez cały rok dzięki rozwiązaniu problemów przechowalnictwa.

Zaangażowanie sektorów pokrewnych i wspomagających w produkcji papryki badano na podstawie schematu powiązań pionowych występujących w łańcuchu produkcji papryki. Zależności te przedstawiono na rys. 2.

Rys. 2. Zaangażowanie sektorów pokrewnych i wspomagających w produkcji papryki

Źródło: opracowanie własne.

Analiza schematu wskazuje, że producenci papryki korzystają z usług dostawców głównie na etapie szeroko rozumianego procesu przygotowania produkcji. Zgłaszane przez nich zapotrzebowanie realizują firmy o zasięgu ogólnokrajowym (producenci folii do tuneli, systemów nawadniania itp.) bądź wręcz firmy globalne (holenderscy producenci nasion). Odnotowano jeden przypadek podjęcia przez firmę lokalną produkcji betonowych elementów do tuneli jako uzupełniającego asortymentu wyrobów. Wzrost produkcji papryki w regionie wywołuje więc rozwój sieci sklepów zaopatrzenia ogrodniczego oraz przedstawicielstw handlowych.

Pewna aktywizacja lokalnych przedsiębiorców widoczna jest w dziedzinie produkcji opakowań oraz organizacji zbytu. Obok sprzedaży we własnym zakresie na giełdach towarowych upowszechnia się działalność punktów skupu, prowadzonych bądź przez dużych producentów papryki, bądź przez niezwiązanych z rolnictwem przedsiębiorców. Prowadzący punkty skupu budują zaplecze przechowalnictwo-składowe i transportowe, a także nawiązują kontakty eksportowe, co można uznać za symptom rozwoju sektorów pokrewnych i wspomagających produkcję papryki w regionie.

4. Podsumowanie

Badając funkcjonowanie skupiska producentów papryki w podregionie radomskim jako klastra w rozumieniu teorii Portera stwierdzono, iż spełnia ono formalne kryterium klasyfikacji, jakim jest znaczna koncentracja produkcji na ograniczonym geograficznie terenie, jednak działania producentów papryki w obszarach budowy przewagi konkurencyjnej wykazują cechy klastra jedynie w ograniczonym stopniu.

Wytwórcy budują swoją przewagę konkurencyjną przede wszystkim na wykorzystaniu warunków czynników produkcji, zwłaszcza czynników specyficznych, takich jak gleba i klimat. Występowanie tych czynników na określonym terenie utrudnia przenoszenie produkcji w inne rejony kraju, co należy uznać za okoliczność korzystną z punktu widzenia rozwoju regionalnego. Produkcja papryki, warzywa z tradycjami uprawy w innych strefach klimatycznych, możliwa była w regionie radomskim dzięki gotowości rolników do podejmowania nowych rodzajów produkcji oraz dzięki zainteresowaniu instytucji naukowo-badawczych i producentów nasion testowaniem nowych odmian i warunków uprawy. Wspólne działania zainteresowanych podmiotów przyniosły wzrost jakości produktu i poprawę efektywności gospodarowania, co można uznać za „efekt klastra”.

W pozostałych obszarach konkurencyjności skutki zgrupowania wytwórców papryki na jednym terenie są mniej spektakularne. Strategie współpracy między producentami mają charakter przypadkowy i nieformalny, a rywalizacja między nimi (podobnie jak mało wymagający popyt) nie wymuszają zainteresowania innowacyjnością ani inwestycjami. Wpływ produkcji papryki na powstawanie sektorów pokrewnych jest jak dotąd niewielki i polega na rozwoju sieci handlowych.

Przejawem nowego stadium rozwoju otoczenia biznesu jest powstawanie punktów skupu z zapleczem transportowym i magazynowym, co można uznać za początek budowy sektorów pokrewnych i wspomagających produkcję papryki, czyli za początki klastra paprykowego w podregionie radomskim.

Literatura

- [1] Brodzicki T., Szultka S., *Koncepcja klastrów a konkurencyjność przedsiębiorstw*, „Organizacja i Kierowanie” 2002 nr 4(110), s. 45-60.
- [2] Grzelak K., *Papryka w regionie radomskim*, [w:] *VII Dni Papryki. Materiały seminaryjne*, Regionalne Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich w Radomiu, Potworów 1999, s. 3-4.
- [3] Papis P., *Aktualne problemy w uprawie papryki i charakterystyka najnowszych odmian*, [w:] *XIV Dzień Papryki. Materiały Seminaryjne*, Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie Oddział Radom, Potworów 2006, s. 15-22.
- [4] *Plan rozwoju lokalnego gminy Potworów 2004-2006*, maszynopis powielany.
- [5] *Podstawowe informacje ze spisów powszechnych 2002, gmina wiejska Potworów, powiat przysuski, województwo mazowieckie*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2003.
- [6] Porter M.E., *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001.
- [7] *Uprawy ogrodnicze 2002*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2003.
- [8] *Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich 2002, Województwo mazowieckie*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2003.
- [9] Włodarczyk B., *Produkcja papryki w regionie radomskim*, [w:] *XIV Dzień Papryki. Materiały seminaryjne*, Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie Oddział Radom, Potworów 2006, s. 3-5.
- [10] *Wyniki spisu rolniczego 1988. Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i zwierzęta gospodarskie*, Główny Urząd Statystyczny, Statystyka Polski, Materiały Statystyczne, nr 58, Warszawa 1988.

BELL PEPPER CLUSTER IN RADOM'S SUBREGION – AN ATTEMPT AT IDENTIFICATION

Summary

National agricultural census of 2002 has shown that in Poland the production of bell peppers in greenhouses is located mostly in Mazowieckie voivodship, and 70% of the entire production takes place in Przysuski, Białobrzeski and Radomski districts.

This paper is an attempt to find out whether the territorial grouping of bell peppers producers in Radom's subregion can be considered a cluster, in view of M.E. Porter's cluster theory. Further analysis presents that such a grouping of producers in this subregion shows only partially the characteristics of a cluster and develops its competition practices basing almost only on factors connected with production conditions.

PAPRIKOVÝ KLASTR V RADOMSKÉM SUBREGIONU – SNAHA IDENTIFIKACE

Anotace

Z všeobecného zemědělského sčítání v roce 2002 vyplynulo, že produkce papriky ve fóliovnících je v Polsku umístěna především v mazowieckém vojvodství a plocha pro pěstování této zeleniny na území tří sousedících okresů: przysuského, białobrzeského a radomského činí 70% z celkové plochy pro pěstování papriky ve fóliovnících v Polsku.

V příspěvku se autor pokusil stanovit, zda spojení územně blízkých výrobců papriky z radomského subregionu, lze považovat za klastř z hlediska teorie klastřů M.E. Portera. Bylo konstatováno, že spojení výrobců papriky v radomském subregionu má charakteristiky klastru pouze v omezené míře, protože staví svou konkurenční převahu téměř výhradně na faktorech spojených s výrobními podmínkami.

PAPRIKAKLAUSTER IN DER SUBREGION RADOM DER – IDENTIFIKATIONSVERSUCH

Zusammenfassung

Das Allgemeine Landwirtschaftliche Verzeichnis aus dem Jahre 2002 hat gezeigt, dass die in Polen eingehüllte Paprikaproduktion hauptsächlich in der Wojewodschaft Masovien lokalisiert ist, und die Anbaufläche dieses Gemüses auf dem Gebiet der drei benachbarten Kreise: Przysusko, Białobrzegi und Radom beträgt 70% der eingehüllten Paprikaanbaufläche.

In dieser Arbeit versucht man festzustellen, ob die Gruppierung der in territorialer Nähe funktionierenden Paprikaproduzenten aus der Subregion Radom als Klastern im Sinne der Klastertheorie von M.E. Portera angesehen werden kann. Es wurde festgestellt, dass die Anhäufung der Paprika-produzenten in der Subregion Radom nur in begrenztem Maße die Eigenschaften eines Klasters besitzt, weil ihre Konkurrenzübermacht fast ausschließlich in Anlehnung an die mit den Produktionsbedingungen verbundenen Faktoren aufgebaut ist.